

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ СТРУКТУРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ*

Постановка проблеми та аналіз публікацій за тематикою дослідження. Однією з головних складових системних трансформаційних соціально-економічних перетворень в Україні на сучасному етапі розвитку постає досягнення принципово нового стану аграрно-промислової сфери, яка б забезпечувала виробництво якісних, збалансованих за всіма параметрами, екологічно чистих та корисних харчових продуктів. Науково-методологічне підґрунтя розробки зазначених питань складають праці фундаторів теорії якості: К. Ісікави, А. Фейгенбаума, Г. Тагутті [1 — 3]. Однак зміст цієї проблеми стосовно безпосередньо якості харчових продуктів ученими країн пострадянського простору на системній основі лише починає досліджуватися. Щодо цього найбільш продуктивними є розробки українських та російських авторів [4; 5].

Метою статті є аналіз реальних практичних проблем щодо забезпечення якості харчових продуктів та визначення оптимальних підходів стосовно їх розв'язання в контексті впровадження на підприємствах відповідних систем Міжнародної організації стандартизації в умовах трансформаційних структурних змін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сукупність питань стосовно організації, управління та забезпечення якості харчових продуктів (у сучасному системному багаторівневому розумінні якості) світовою наукою та господарчою практикою опрацьовуються на підставі впровадження загального менеджменту якості — Total Quality Management (TQM). Це філософія, загальні методологічні та науково-практичні засади опрацювання проблематики якості безвідносно до специфіки окремих галузей та сфер єдиного господарчого комплексу (ЄГК). На підставі TQM і були розроблені та впроваджені в розвинених країнах відповідні системи забезпечення якості. Стосовно продовольчої сфери харчових продуктів це системи менеджменту якості (Quality Management System (QMS)), системи забезпечення безпеки харчових продуктів (Hazard Analysis and Critical Control Points (НАССР)), системи екологічного менеджменту (Ecological

Management System (EMS)), системи добросовісної господарської практики (Good Manufacturing Practice (GMP)). Першочерговими та з практичного погляду визначальними етапами розв'язання цієї проблеми є впровадження систем QMS та НАССР. У контексті вирішення задачі моделювання та впровадження систем вважаємо за необхідне звернути увагу на такий принциповий факт. Дані системи є результатом тривалого процесу становлення наукового знання щодо розв'язання проблеми якості, його еволюційного оформлення в сукупності відповідних теоретичних принципів з подальшим опрацюванням конкретного методичного інструментарію та їх безпосереднім практичним упровадженням. Для розвинених країн Європи у контексті реального освоєння принципів TQM протягом декількох десятиліть цілком виправдано ставиться питання стосовно можливості й прийнятності паралельного одночасного освоєння на підприємствах QMS та НАССР, що й закріплено в Міжнародних стандартах ISO.

Науково-практичні опрацювання на прикладі сільськогосподарських підприємств Луганщини, Донеччини та АР Крим, м'ясо-переробної галузі (ЗАТ «Луганський м'ясокомбінат» — ТМ «Луганські делікатеси» та ТОВ «Агро торг-3» — ТМ «Смачного»), оліє-жирової промисловості (ЗАТ Міловський завод рафінованої олії «Стрілецький степ»), борошно-круп'яної промисловості (ВАТ «Луганськмлин»), лікеро-горілчаної та виноробної галузей (ЗАТ «Луганський лікеро-горілчаний завод «ЛУГА-НОВА» та НВАО «Масандра») дають підстави зазначити, стан господарювання вітчизняних підприємств АПК (а така ситуація є типовою для всього ЄГК України) обумовлюють необхідність більш виваженого та поетапного підходу. А саме — недоцільності паралельного однотермінового впровадження даних систем. Уважаємо, що аргументом у правомірності зазначеного розуміння підходу є також труднощі, з котрими стикнулися нові члени Європейського Союзу в реалізації Cross-compliance, унаслідок чого для них було перенесено впроваджен-

* Матеріал статті напрацьовано у контексті виконання теми «Формування сприятливого соціально-еколого-економічного середовища в АПК промислово-орієнтованого регіону», яка фінансується зі Спеціального фонду підтримки наукових розробок ЛНУ імені Тараса Шевченка.

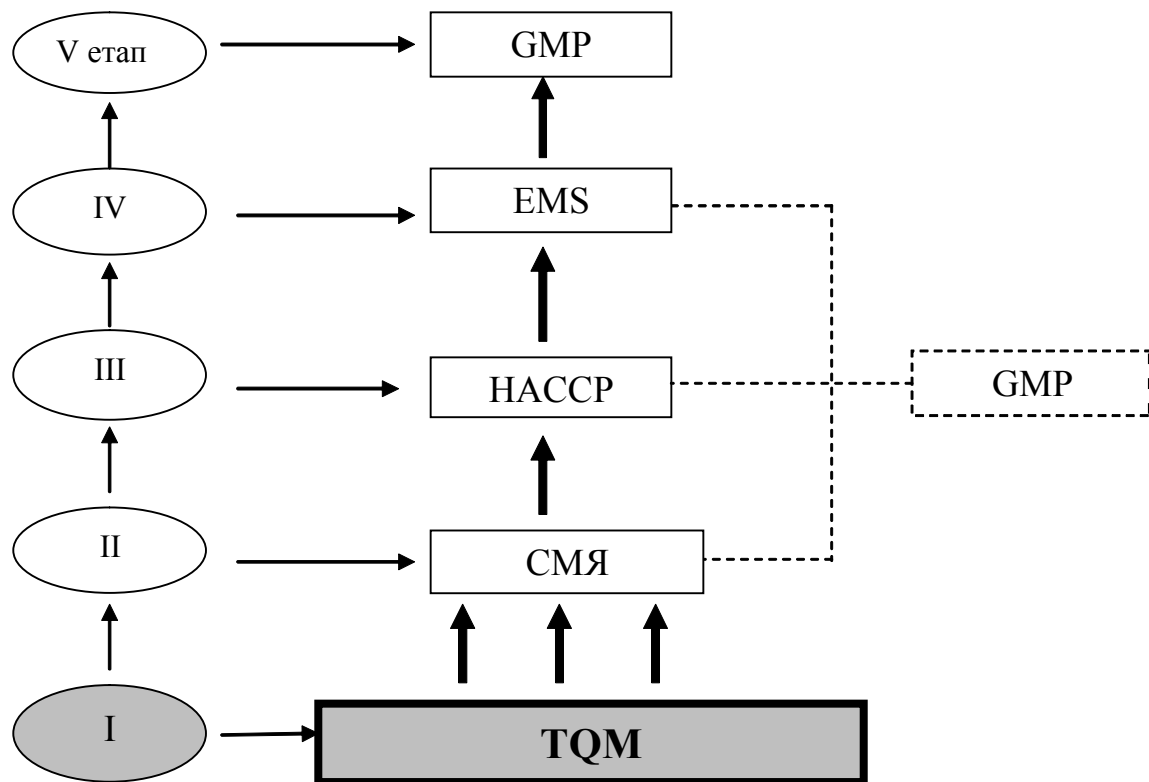

Рис. 1. Принципова схема логічної послідовності впровадження систем забезпечення якості для вітчизняних підприємств аграрно-промислової сфери

ня стандартів якості, опрацьованих в рамках Спільної Аграрної Політики ЄС для всього співтовариства. При цьому слід враховувати багатомільярдні впливання в аграрно-споживчу сферу нових країн Євросоюзу, досвід реальних дійових ринкових реформ у них упродовж 10 — 15 років, а також певні відмінності в інституціональному середовищі постсоціалістичних країн не на користь України.

Мета практичного забезпечення якості харчових продуктів вітчизняного АПК в умовах трансформаційних структурних перетворень на першому, підготовчому, етапі потребує методичного освоєння та реалізації базисних принципів і основних положень TQM. Безпосереднє впровадження QMS є змістом другого етапу. Призначенням третього етапу є впровадження НАССР. Наслідки останніх досягнень світової науки та сучасних тенденцій розвитку господарчої практики розвинених країн обумовлює необхідність виділення наступного — четвертого — етапу розв'язання проблем якості виробничо-комерційного процесу в аграрно-продовольчій сфері — впровадження — EMS. Як самостійний п'ятий етап опрацювання проблеми для суто сільськогосподарських структурних підрозділів агрохолдингів може розглядатися перехід до системи GMP (вона в країнах ЦСЄ визначається як належна (добра) сільськогосподарська практика. Дані системи містять своєрідні

вимоги й правила щодо техніко-технологічного забезпечення виробничого процесу та санітарно-гігієнічного режиму в сільському господарстві. Вони відрізняються не тільки ясністю й чіткістю, але й простотою вимог [6; 7]. Тому є всі підстави розглядати не тільки можливим, а й доцільним та економічно ефективним для вітчизняних підприємств (а також підприємств країн СНД) впровадження GMP здійснювати паралельно з відповідними системами другого, третього та четвертого етапів, що на рисунку 1 позначено пунктирними лініями (рис. 1).

Запропонована автором схема визначає логіку впровадження систем забезпечення якості в аграрно-промисловій сфері (для структур суто переробної сфери: борошно-круп'яної, м'ясо-, молокопереробної галузі тощо). Тому V етап — впровадження систем GMP — непотрібний, бо він за колом своїх питань стосується суто аграрних підприємств або структурних аграрних підрозділів. Ця схема виходить з реального стану виробничо-комерційної діяльності вітчизняного АПК. Саме з метою запобігання штучного декларативного підходу щодо розв'язання проблем якості схема орієнтує господарчі структури та органи державної влади регіонального рівня в особі, перш за все Головних управлінь агропромислового розвитку та Головних управлінь економіки обласних

Порівняльна характеристика систем забезпечення якості харчових продуктів

Порівняльні характеристики	Системи якості			
	QMS	НАССР	EMS	GMP
Ясність та чіткість положень	Відносно складні Можливі неоднозначні трактування	Відносно ясні та чіткі	Відносно складні	Ясні та чіткі
Ступінь охоплення стадій життєвого циклу продукції	Охоплюють всі стадії ЖЦП від розробки до реалізації	Переважно виробничий процес	Переважно виробничий процес	Виробничий процес
Витрати на розробку	Значні	Відносно незначні	Відносно значні	Незначні
Витрати на сертифікацію	Значні	Відносно незначні	Відносно незначні	Незначні
Придатність до аудиту	Відносно невисока	Відносно значна	Відносно значна	Висока
Взаємо погодженість з іншими системами	Значна	Значна	Висока	Висока

державних адміністрацій на певну етапність та послідовність у цих питаннях. Досвід практичного опрацювання такого підходу підтвердив його правомірність.

Слід зазначити, що після прийняття в Україні в 2001 р. Стандарту ДСТУ ISO 9001-2001 «Системи управління якістю. Вимоги» на переробних підприємствах почалося формування СМЯ. За даними Держспоживстандарту України, в аграрно-промисловій сфері на 31.12.2009 р. у країні лише на двох (!) підприємствах галузі «Сільське і лісове господарство, рибальництво, розведення риби» впроваджено СМЯ відповідно до Стандарту ISO 9001-2001. У галузі «Харчова промисловість та виробництво тютюну» таких підприємств в Україні 302. Системи НАССР з окремими елементами EMS на відповідну дату впроваджено лише на 98 підприємствах харчової промисловості. Безумовно, при такому стані справ вести мову про конкурентоспроможність вітчизняного АПК, його адаптованість до вимог СОТ і тим більше ЄС не доводиться.

Цілком логічно, що постає багато питань (особливо для господарників сфер малого та середнього бізнесу, а також для щойно заснованих підприємств галузі) стосовно взаємопогодженості вищезазначених систем, необхідності організаційних заходів щодо їх розробки, економічної ефективності та інституціональних наслідків їх практичного впровадження тощо.

У таблиці 1 наведено основні порівняльні характеристики та їх сутність щодо кожної системи забез-

печення якості, що дає можливість визначити певний інтеграл практичних дій безпосередньо на рівні підприємств харчової промисловості.

Висновки та напрями подальшої розробки проблеми. У практичному опрацюванні систем забезпечення якості харчових продуктів має бути виключений штучний декларативний підхід «упровадження задля впровадження». Першочерговими завданнями в цьому плані на рівні підприємств є чітка класифікація витрат на забезпечення якості, графічний опис бізнес-процесів систем забезпечення якості та оптимізація систем управління якістю та безпекою харчових продуктів.

Література

1. **Исикава К.** Японские методы управления качеством / К. Исикава; [пер. с англ.]. — М. : Экономика, 1988. — 215 с.
2. **Фейгенбаум А.** Контроль качества продукции / А. Фейгенбаум. — М. : Экономика, 1986 — 471 с.
3. **Философия качества** по Тагути. — М.: НТК «Терек», 1997 — 17 с.
4. **Царенко О.М.** Управління якістю агропромислової продукції / О. М. Царенко, В. П. Руденко : навч. посіб. — Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. — 431 с.
5. **Андрієвських А. Н.** Управление качеством на предприятиях пищевой и перерабатывающей промышленности : учебник / [А. Н. Андрієвських, В. М. Кантере, И. В. Сурков, Е. О. Ермолаева]. — 2-е изд., испр. и доп. — Новосибирск : Сиб. унив. изд-во, 2007. — 268 с.

6. **Kodeks** Dobrej Praktyki Rolniczej. Redakcja naukowa prof dr hab. Henryk Runowski. SGGW Warszawa, 2006. — 55 p. 7. **Anna Wojcik, Tomasz Mituniewicz.** Dobrostan zwierząt — konie. Copyright by Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego Oddział w Starym Polu, Szare Pole, 2005. — 57 p.

Чеботарьов В.А. Особливості впровадження систем забезпечення якості харчових продуктів в умовах трансформаційних структурних перетворень

На підставі теоретико-методологічного, науково-практичного та нормативно-правового опрацювання проблематики якості у статті опрацьовується підхід щодо оптимізації впровадження систем забезпечення якості харчових продуктів в умовах трансформаційних перетворень.

Ключові слова: якість, системи забезпечення якості, харчові продукти, міжнародні стандарти, підприємство.

Чеботарев В. А. Особенности внедрения систем обеспечения качества пищевых продуктов

в условиях трансформационных структурных перетворень

На основе теоретико-методологической, научно-практической и нормативно-правовой разработки проблематики качества в статье разрабатывается подход по оптимизации внедрения систем обеспечения качества пищевых продуктов в условиях трансформационных преобразований.

Ключевые слова: качество, система обеспечения качеством, пищевые продукты, международные стандарты, предприятие.

Chebotarev V. A. Features of introduction of the systems of providing of quality food products in the conditions of structural transformation

On the background of theoretically-methodological, scientifically-practical and standard-legal research of the problem of quality it was analyzed approach to the optimization of realization the system of maintenance the quality of food products in condition of transformation.

Key words: quality, system of maintenance the quality, food products, international standards, enterprise.

Стаття надійшла до редакції 29.04.2010

Прийнято до друку 30.04.2010